

Cavidə Məmmədova¹³

DEVID HERBERT LOURENSİN ƏSƏRLƏRİNDƏ TƏBİƏT MOTİVİ

Giriş: Devid Herbert Lourens bədii əsərləri ilə dünya ədəbiyyatında mühüm yerə sahib olduğu kimi, orijinal ideyalarıyla da Qərb bədii-fəlsəfi düşüncə tarixində özünəməxsus yer qazanmışdır. Başqa sözlə, onun əsərləri orijinal bədii-fəlsəfi mahiyyəti, insan haqqında fərqli görüşlər sərgiləməsi baxımından dünya ədəbiyyatında xüsusi yerə sahibdir. İnsan, təbiət, müasir dünya, sənaye inkişafından qaynaqlanan problemlər və bu kimi bir çox məsələlər Lourensın əsərlərinin əsas mövzusuudur. Yazarın əsərlərində insan daha fərqli yöndən görünür; insanın daxili aləmi, davranış və qərarları oxucular üçün tamamilə yeni istiqamətdən, həm də fərqli amillərlə izah edilir. Lourens bəzi əsərlərində sənayeləşmiş cəmiyyətdəki insanların psixoloji vəziyyətinə, insanlar, zümrələr arasındakı münasibətlərə işıq tutur. Yazar XX əsr insanının duyğularını, arzularını, mənəvi ehtiyaclarını ifadə etməyə çalışdığı əsərlərində bir çox mühüm problemlərə diqqət çəkir. İlk vaxtlarda yazarın əsərləri qəbul edilməsinə, hətta bəzilərinin nəşrindən imtina edilməsinə baxmayaraq, bu gün onun yaradıcılığı, o cümlədən, “Oğullar və Sevgililər”, “Aşiq qadınlar”, “Göy qurşağı” və b. əsərləri dünya ədəbiyyatşünaslığında yüksək dəyərləndirilir. Fikrimcə, bunun əsas səbəbi Lourensın bədii-fəlsəfi görüşləri ilə bağlıdır. Yazarın insan, həyat, ümumilikdə varlıq haqqında düşüncələrini daha aydın ifadə etmək üçün seçdiyi mövzu və təsvir keyfiyyətləri o dövrün oxucusuna bir qədər yabançı görünsə də, zamanla yazarın fəlsəfi görüşlərinə maraq əsərlərinin əhəmiyyətini də yüksəltmişdir.

Texnoloji inkişafın iqtisadi artımı və inkişafı təmin etməsinə rəğmən, digər tərəfdən cəmiyyətə mənfi təsirlərinin olduğunu düşünən yazar, bu inkişafın hətta təbii duyğuları belə məhdudlaşdırdığını və az qala məhv etdiyini iddia edir. Xüsusən də roman və hekayələrində müəllif bu məsələlərin təsvirinə xüsusi yer ayırır, insan duyğularının mürəkkəb və ziddiyyətli məqamlarına diqqət çəkir; bunların əks olmasına rəğmən birinin yaşaması üçün digərinin əhəmiyyətindən bəhs edir. Fəlsəfi məzmunla malik şeirlərində də Lourens bu ideyalarını zəngin poetik bir dillə və simvolik mənalara ifadə edir. Şair, demək olar ki, bütün şeirlərində insanın mürəkkəb təbiətini, onun duyğularını, düşüncələrini, arzularını özünəməxsus şəkildə təsvir edir. Lourens şeirlərində təbiət, insanın təbiətlə əlaqəsi, sevgi, azadlıq kimi bir çox mühüm problemlərə toxunmuşdur. Onun əsərlərində dərin idrakın, anlayışın məhsulu olan, orijinal fəlsəfi ideyalar yer almaqdadır. Çox zaman yazar bu fəlsəfi görüşlərini fərqli motivlər, simvollar vasitəsilə qələmə alır ki, bunların da hər biri ayrılıqda bir araşdırma mövzusuudur. Bu baxımdan, Lourensın əsərlərini mövzu, məzmun, forma xüsusiyyətləri, dil, üslub, poetik keyfiyyətləri baxımından tədqiq etmək mümkündür. Lakin məqalə konkret olaraq şairin yaradıcılığında mühüm yerə və mənə yükünə sahib olan təbiət motivinin araşdırılmasına həsr olunmuşdur.

Lourensın fəlsəfi görüşlərində və bədii əsərlərində təbiət

Lourensın yaradıcılığında özünəməxsus, maraqlı keyfiyyətlərdən biri şairin ədəbi-bədii düşüncələrini çiçəklərin, ağacların, quşların və heyvanların fərqli hallarının təsviri ilə ifadə etməsidir. Beləliklə də “quşların, heyvanların və çiçəklərin təbii aləmi Lourens üçün “yeni bir dünyaydı” (4, s.10). Təbiət Lourensın öz düşüncələrini aydın və poetik bir dillə ifadə etmək üçün ən sevimli mövzularından biri idi. Belə ki, hər hansı bir çiçəkdən, ağacdən, quşdan və digər canlılardan bəhs edərkən yazar insan təbiəti, insan varlığındakı hər hansı bir keyfiyyəti ifadə etməkdədir. Şairin romanlarında təbiət bir neçə məzmunla yer alır. Fəlsəfi görüşlərinə uyğun olaraq, təbiət insanla etimad arasında mövcud olan “bağ”ardan biri kimi roman və hekayələrində təsvir edilir. Başqa məzmununda isə təbiətin təsviri ictimai mühitin mahiyyətini, insanların ruh halını simvollaşdırır. Bu mənada təbiətdəki səslərin, yaxud sükutun hər birinin ayrıca məzmunu vardır. İctimai mühitin mahiyyəti də, insanların bir-birinə münasibəti də, obrazların fərdi duyğu və təəssürləri də təbiətin müxtəlif hallarının təqdimində ortaya çıxır. İnsan varlığında keçmişlə görünməz bağların mövcudluğunu müxtəlif simvollarla təqdim edən yazar daha çox təbiəti bu bağlılığın real vasitəsi olaraq təsvir edir:

“Ah, o, buranı nə qədər sevirid! Yaşıl bağ yolu, çiçək dəstələri... min illərin bağı olan bu alovlu bağ... Nə qədər qədim, nə qədər qədim bir yer” (2, s.3-4).

Hekayələrindən birində müəllif qəhrəmanın məhəbbətinin ilk günlərindən bu hissəni tükənməsinə doğru enişini, bu halın hər mərhələsində yaşanan təəssürat və xəyal qırıqlıqlarını solan çiçəklərin təsvirində təqdim edir. Həm də çiçəklərin bitmə və böyümə mühiti ilə qəhrəmanın yaşadığı sosial mühitin mahiyyətinə də aydınlıq gətirir. Əsər boyunca güllərin müxtəlif halını təsvi edən yazar sonunda “Otaqda soyuq, ölümcül xrizantema qoxusu vardı”, - deyərək həm qəhrəmanın ruh halını, həm də real vəziyyəti səciyyələndirir (3, s.382).

Aydın olduğu kimi, yazar insanın ruh halını, onun psixoloji təbəddülatlarını, təbiətindəki müəmmalları ifadə etmək üçün təbiət ünsürlərindən, mənzərə və təbiət canlılarından bir obraz, bir simvol kimi geniş istifadə edir.

Lourensın bu mövzuda olan maraqlı əsərlərindən biri “İlan” şeiridir. Lourensın bir çox şeirləri kimi bu şeiri də avropalı tədqiqatçılar tərəfindən müxtəlif problemlər əsasında, həm də fərqli mənalarda izah olunmuşdur. Lakin bu şeirdə bizim diqqətimizi çəkən məsələ insan təbiətindəki ziddiyyətlərin təsviridir. Sözügedən şeirdə bir adamın ilanla qısa bir qarşılaşması təsvir edilir. Ümumiyyətlə, ilan və insan arasındakı münasibət mövzusu ədəbiyyata dini mətnlərdən gəlməkdədir və Lourens də əsərində bu münasibəti bir simvol olaraq qələmə alır. Belə ki, şair ilanla insanın qarşılaşmasını fərqli şəkildə təsvir edir; əsərin adı “İlan” olsa da əsas qəhrəmanı insandır. İlanın hərəkət və vəziyyətlərini təfərrüatla qələmə alan şair, əslində, ilana diqqət edən adamın təbiətini, düşüncə və duyğularını sərgiləyir. Adam ilanı qafil görüncə qərribə, biri digərinə zidd hallar yaşayır: həm ilanla danışmaq istəyir, həm ondan

¹³AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu. Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent. cavi_e@yahoo.com

qorxduğunu etiraf edir (1,s.333). İlanə qarşı fərqli hisslər yaşayan, fərqli düşüncələrə qapılan və dəqiq bir qərara gələ bilməyən şəxsin tərəddüdləriylə şair, insanın içindəki ziddiyyətləri təsvir etməyə çalışır. Bu, insanın həm özünü tam mənada anlaya bilməməsini, həm də nəfisiylə mübarizədə olduğunu göstərir.

Lourensin belə maraqlı şeirlərindən biri də “İnsan və yarası” adlanır. Şeir sadə bir səhnənin təsvirini ehtiva edir; otağına girmiş yarasanı çölə çıxarmağa çalışan adam, həm yarasanın düşdüyü halları, həm də öz hisslərini mükəmməl bir şəkildə ifadə edərək oxucuları həyat və varlıq haqqında bir daha düşündürməkdədir. Yarasanı “çılğın bir şəkildə intiqamçı”(5, s.277) olduğunu düşünən şair ona qarşı xoş olmayan duyğuları və yarasanın həyat mübarizəsini, işığa qarşı dözümsüzlüyünü təsvir etməklə bir münəqişəni təsvir etməyə çalışır; bu münəqişədə haqsız olan yoxdur, hər varlıq özünə görə haqlıdır. Adam yarasanı görmək istəmir, onun otağında olmasından narahatdır, yarası da ona qarşı bu xoş olmayan münasibətdən xəbərsizdir və adamın otağına gəlişi də heç bir məqsədlə bağlı deyil. Onu otağında görmək istəməyən şair düşünür: “Onu vurub öldürüb bir kənaramı atmaq?Yox, onu mən yaratmadım” (5, s.277).

İnsandakı şəfqət və ədalət duyğusu, eyni zamanda, yarasaya qarşı hiss etdiyi xoş olmayan duyğular insanın içində yaranıdan mövcud olan münəqişəni simvollaşdırır.Digər yandan şair heç bir canlıyı öldürməyə haqqımızın olmadığını xatırladır, amma yenə də bu canlıya duyduğu ikrax hissini dilə gətirməyə davam edir. Şeirdə qəhrəmanın davranışlarında gizli bir zalımlıq var və eyni zamanda, oxucu yarasaların içində gizli bir təhlükənin olduğu təəssüratına qapılır. Şeirində sadə bir hadisəni həyəcanverici bir dillə, mürəkkəb duyğuların izahıyla qələmə alan şair, əslində, həyatın amansızlığını, dünyanın sanki güclü ilə zəif arasındakı müharibə meydanı olduğunu, həyatın varlıqlar arasındakı bəzən məntiqli, bəzən də məntiqsiz mücadilələrdən təşkil olunduğunu izah edir.

Şairin belə maraqlı şeirlərindən biri də “Dağ aslanı” (Mountain Lion) əsəridir. Əsərdə təbiət, aslan və sialhlı insanlar təsvir edilir. Müəllif təbiətin vəhşi bir canlısı olan şir ilə silahlı insanları qarşılaşdırmaqdadır və bu əsərdə insan aslandan daha qorxunc və təhlükəli bir varlıq kimi görünür: “Adamlar! Dünyada qorxulacaq tək heyvan” (5, s.330). Bu, əsər, əslində, qorxulu varlığın kim, yaxud nə olduğu sualını ortaya qoyur. Əsərdə insanların aslanı öldürməsi müasir insanın təbiəti, canlıları və dünyanı məhv olmaq təhlükəsində qoymasını simvollaşdırmaqdadır.

Lourens bəzən təbiət mövzusunı müasir dünyanın insanı təbii xüsusiyyətlərindən uzaqlaşdıran amansızlığına, insanlar arasında soyuqluq və laqeydlik yaranan texniki inkişafa qarşı bir etiraz olaraq qələmə alır alır. Bu baxımdan, şairin yaradıcılığında təbiətin, xüsusən də ağacların ayrı bir yeri var. Şair “Badam çiçəyi” şeirində ağacın budaqlarını qılınca bənzədənək, “ağacların əsrlər boyunca irlər kimi acı çəkdiyini” (6, s.241-242), amma yenə də geri dönmək üçün mücadilə edərək çiçək açmağa çalışdıklarını yazır”(6, s.241-242). Şair bu şeirində həyat enerjisinin hər qüvvəyə üstün gəldiyini ifadə edir. “Müasir şairlər arasında sərbəst şeirə dərin, təbii, yarı dini bir zəmin qazandıracaq qədər irəli getmiş Lourens” (7, s.494) fəlsəfi görüşlərini tamamilə özünəməxsus mövzu, simvollarla, poetik dillə, maraqlı motivlərlə, xüsusən də təbiət motivi ilə uğurlu bir şəkildə ifadə etməyi bacarmışdır.

Nəticə: Devid Herbert Lourensin insan haqqında görüşləri yazarın yaradıcılığında məzmun, mövzu, ifadə üsullarını müəyyən etmişdir ki, bu da yazarın həm poeziyasına, həm də nəsrinə özünəməxsusluq qazandırmışdır. Bu baxımdan, təbiət motivi də şairin yaradıcılığında əsas yer tutan mühüm məsələlərdəndir. Təbiət şairin əsərlərində bir neçə məzmununda yer alır; a) insanın daxili aləmi, ruhu ilə bağlı, sirlərlə dolu bir aləm olaraq; b) insan varlığında yaranıdan mövcud olan ziddiyyətli keyfiyyətlərin təsviri üçün bədii vasitə olaraq; c) müasir insanın psixologiyasında, ruhi-mənəvi dünyasında baş verən dəyişikliklərin bədii əksinə yardım edən bir obraz olaraq. Bu baxımdan, Lourensin əsərlərində oxucu insanları iki fərqli cəbhədə görür. Belə ki, şair təbiəti daha çox qazanc əldə etmək məqsədinə çevirən adamlarla insani dəyərlərə əhəmiyyət verən, sevgi, sədaqət, ədalət duyğularına bağlı olan insanlar arasında dərin bir uçurumun olduğunu təsvir edir. Birincilər təbiəti daha çox pul qazanmaq vasitəsi halına gətirərəkən, ikincilər öz varlığında təbiətlə bir bağlılıq duyan və bundan mənəvi güc alan insanlardır. Qeyd etdiyimiz kimi, bütün bu düşüncələrini irəli sürmək, fikirlərini daha aydın izah etmək üçün yazar təbiət mövzusunə müraciət edir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Lawrence D.H. Lawrence's Stories, Essays, and Poems. London: J.M. Dent & Son, 1973, 333 p.
2. Lawrence D.H. England, my England. Double9 Books, 2023, 170 p.
3. Lawrence D.H. Selected stories by D.H.Lawrence, Penguin Classics,2008, 400 p.
4. Lawrence D.H.Love poems and others. Cat Books Publishing, 2020, 560 p.
5. Lawrence D.H. The complete poems of D.H. Lawrence. Wordsworth, 1994, 352 p.
6. Lawrence D.H. The complete poems of D. H. Lawrence. Wordsworth, 2002, 389 p.
7. Perkins.D. A history of modern poetry. Harvard University Press,1979, 640 p.

Açar sözlər:ədəbiyyat, Lourens, təbiət, mövzu

Key words: literature, Lawrence, nature, theme

Ключевые слова: литература, Лоуренс, природа, тема

Xülasə

Dünya şöhrətli yazıçı Devid Herbert Lourens əsərlərində qələmə aldığı mövzu və ideyalarla təkcə ingilis ədəbiyyatında deyil, dünya ədəbiyyatında yeni bir səhifəyə imza atmışdır. Yazarın istər nəsr əsərləri, istərsə də şeirləri onun fəlsəfi görüşlərini mükəmməl şəkildə əks etdirməkdədir. Lourensin bütün əsərlərində onun insan və həyat, fərdin hiss və düşüncə aləmi, reallıq və arzular arasındakı ziddiyyət kimi müxtəlif məsələlər haqqında orijinal düşüncələri bədii əksini tapır. İnsan xoşbəxtliyi haqqında düşüncələrini ifadə etmək üçün Lourens özünəməxsus

ədəbi üsullardan, simvollarıdan, müxtəlif motivlərdən istifadə etmişdir. Yazarın yaradıcılığında önəmli yerə sahib olan motivlərdən biri də təbiətdir. Məqalədə Lourensin yaradıcılığında təbiət motivi ilə ifadə etdiyi bədii-fəlsəfi görüşlərinin bədii əksi araşdırılır. Lourensin müxtəlif əsərləri təhlil edilərək mövzu, məzmun və ideya baxımından qruplaşdırılır, təbiət motivinin yazarın yaradıcılığındakı əhəmiyyəti və daşdığı dərin fəlsəfi mahiyyəti izah edilir.

THE MOTIF OF NATURE IN THE WORK OF DAVID HERBERT LAWRENCE

Summary

The famous English writer David Herbert Lawrence opened a new page not only in English literature but also in world literature with the themes and ideas he wrote in his works. His prose works and poems perfectly reflect his philosophical views. All of Lawrence's works artistically reflect his original thoughts on various subjects such as man and life, the world of emotions and thoughts of the individual, the conflict between reality and imagination. Lawrence used unique literary methods, symbols and various motifs to express his thoughts on human happiness. One of the motifs that occupies an important place in the author's work is nature. The article examines the artistic reflection of Lawrence's artistic-philosophical thoughts expressed through nature motifs in his works. By analysing and grouping various works of Lawrence in terms of theme, content and ideas, the importance and deep philosophical essence of the nature motif in the author's work is explained.

МОТИВ ПРИРОДЫ В ТВОРЧЕСТВЕ ДЭВИДА ГЕРБЕРТА ЛОУРЕНСА

Резюме

Знаменитый английский писатель Дэвид Герберт Лоуренс открыл новую страницу не только в английской, но и в мировой литературе темами и идеями, которые он излагал в своих произведениях. Его прозаические произведения и стихи прекрасно отражают его философские взгляды. Все произведения Лоуренса художественно отражают его оригинальные мысли на различные темы, такие как человек и жизнь, мир эмоций и мыслей отдельного человека, конфликт между реальностью и воображением. Лоуренс использовал уникальные литературные приемы, символы и различные мотивы, чтобы выразить свои мысли о человеческом счастье. Одним из мотивов, занимающих важное место в творчестве писателя, является природа. В статье рассматривается художественное отражение художественно-философских мыслей Лоуренса, выраженных через мотивы природы в его произведениях. Анализируя и группируя различные произведения Лоуренса по тематике, содержанию и идеям, объясняется важность и глубокая философская сущность мотива природы в творчестве автора.

Rəyçi: fil.f.d., dosent Xanım Zairova